

Ибр. Чотири/27

126/27

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

ОКО ЈЕДНЕ ЕТИКЕ

Николај Бердајев: *Назначене човељка*

~~Како једну~~ Филозофска књижевност руских емиграната у Паризу има неколико лепих имена. Сем Бердајева, да споменемо још Шестова и Булгакова, ~~не~~ најсрдније по идејама или начину писања, него као оне који се највише читају, преводе, знају у свету. Шестов је метафизичар. Булгаков, који је већ у зрелим годинама ~~жртвују~~ из дубоког убеђења постао свештеник, претежно је теолог. ~~жртвују~~ Бердајев архи некако средину између њих двојице, између хришћанства и теологије с једне стране, и метафизике и мистичке јереси с друге стране. Наравно, нешто расно руско им је заједничко; оно што им је заједничко иса многим совјетским филозофима: смелост до јереси, у тежњи ка спиритуалним областима. (Отуда упадљиво велики број баш филозофа међу овим писцима које су Совјети гонили и склонили као отпаднике:borgланов, Љуначарски, Пас-канов, Бухарин, ~~и~~ најновије време Деборин).

Бердајева занимају врло разноврсни проблеми, чисто филозофски и опште културни, у вези са великом депресијама и заморима, и великим напорима у обема Русијама и у целом свету. Поред њега пре-вођено и коментарисано дело *Нов средњи век*, са ванредно оригиналном интерпретацијом Ренесанса. Или на расправу *Руска револуција*.

~~Насупрот~~ Годе истакнуто дело, *Под ћуда човека*, представља лепо израђен отаџба за једну етику. ~~Кадемо~~ оглед ~~и~~ обимну и систематски рађену книгу зато, што ни Бердајев није, као што нико досада није, дефинитивно расправио са критерионом добра и зла, и са питањем порекла тога расцепа. Закључни поглед Бердајева на велики проблем сарадње човека с Богом, одјељује је онај на који смо одувек навикли: борба човекова се наставља, а у тој борби природа човекова се сматра у потпуности очишћенијом. Уколико је спрека између добра и зла у њој живља. Такако, у идејама о начину борбе, и у схваташњу морала, велики напредак. Далеко смо од морала који је био само врста поступка, средсве да се дође до неке сврхе; морал је ~~неко~~ битни елемент добра, или није морал. Далеко смо од теорија које су борбу замишљале претежно као покоравање законима. Нова учења су дефинитивно узела у обзир чињеницу: да заповест ~~само~~ не покреће у човеку снагу за извршење заповести, ~~неко~~ прости, покрсти, ~~онирање~~ против заповести, и у инстинктивно и у смислу.

Насупрот етикама које тежише моралних напора човекових стављају у покорност, етика Бердајева ставља тежише у љубав човекову за савршену личност, ~~и~~ напор творачких сила човекових, с помоћу

→ Капија Бердајева знајем

← А тада ће томе савршеној буци иззе број

којих човек има да себе прествори, ~~да~~ да организује моралну свет, да изведе сублимирање своје природе. Таква активност човекова не покорава се ничему; само је у сарадњи са љубављу Бога који својом љубављу такође хоће савршевог човека. Божја љубав призива човека да, по вољи, бира измену сарадње с Богом и несарање. Сарадња с Богом значи сагласност са Божјом замисли о човеку, даље се човек сам својим силама дигне до вољења савршене личности. Етика Бердијева је дакле мистички религиозна етика. Човек се том етиком ослобођен завиности од верских закона, ~~неко ће~~ његове творачке сile стављају пред задатак религиозно моралне креације.

Бердајев није само плодан писац, него је и један од познатих шампиона на једној од парискних трибине за религиозно-филозофске дебате. Ми лично имали смо задовољство да га слушамо у једној таквој расправи у двоје: Бердајев—Маритен. Том приликом се врло јасно очитовало да је на Бердајева ~~како~~ мистика одлучно утицао познати исчамки мистик ~~који~~ почетка XVII века, Јакоб Беме (Böhme), за оно доба необично смели рушилац хришћанских митова. У делу Бердајева *Позив човека* нашли смо јаку потврду за тај утицај Бемеа на Бердајева. То нас је навело да повново прелистамо занимљивог Немца, и онда прикажемо књигу његовог делимичног следбеника из наших дана.

Бердајев, тачно као и Беме, остаје у својој вери и цркви, али налази начин да неке од важних митова хришћанства сведе ~~на~~ на симболе ствари, ~~а~~ ствари саме ~~се~~ тражи искључиво у природи човека. ~~С~~ ~~Б~~ердајев користи заплетено предање о рају и паклу свео на *eine Einwendung des Willens*, пошто су и рај и пакло одувек у души човека. Слично томе је Бердајев реформисао мит о првом греху, ~~У~~ психолођију морала, теорију о вредностима. Без закона, с помоћу својих творачких сила поставља човек вредности и бира измену поступака. Јер, ~~а~~ вредности откривају само личном искуству, кроз лично искуство. Вредности су лично знање и тековина. Корени ирелиости су у личностима. Тако смо ~~и~~ ми разумели Бердајева.

Берајајев прима основну поставку Бемеову, по којој има двоје: има Бог који је у себи тројство, и који је творац света; и има један мистеријум изван створеног света, ~~који~~ Беме, увек довитљив за израз, назива ~~који~~ ~~изиске~~ *der Ungrund*, лакле оно што је без темеља, амбиз, небиће, ~~а~~ мистеријум једне бездане и никохерентне воље, ~~помага~~, ~~која~~ ~~нема~~ ~~одјекле~~ ~~одаки~~ ~~реши~~, ~~и то ирационално~~ води порекло један саставак у бићу и животу човека. По Бемеу, човека ствара Бог, али и из *Ungrund*-а повлачи човек нешто, и то ништа мање до своју слобода. Слобода човека је и код Берајајева нешто бездано и ирационално, ~~као~~ такво извор зла; А Бог нема над амбизом и небаћем други утицај до утицај кроз своју љубав,

Кад се човек мало више позабави Бемеовим *Ungrund*-ом и Бердјајевим замислима о пореклу човекове слободе, дође му на уста бizarно питање: ко је код кога, да ли Беме код неког нами непознатог Руса, или и толики други Руси, ~~*~~ сем Бердјајева, код Бемеа — ко је код кога налазио сродне идеје? ~~*~~ Погледамо на В. Соловјова и његово мистичко објашњење корена и дејства слободе. ~~*~~ Погледамо на Булгакова, који у свом систему разликује Бога који је Бог као такав и тројство, и затим божанску

природу, која је бездана неиспирност бића. Но ћемо на Достојевског, који је дао виз уметничких реализација о људима са ужасним слободама, ирационалним, које пркосе сваком закону, не покоравају се никојем добру, али зато имају љубав за добро, и из те љубави могу вољу своју окренуты (*die Einwendung*) према добру и Богу,

*Von Gott
durch Gott
Robt*

Пошто је биће човеково замислило како је горе речено, и од Бога и из *Ungrund-a*, Бердијев оставља човеку да бира између сарадње или несарађње с љубави Божјом. Такле за овај живот и за ~~човека~~ везује одлуку која је по хришћанском учењу ~~ствар љубави у оном животу~~. Што је безмало истоветно са закључком Бемеа који закључак смо делимично већ навели; *Es ist nur eine Einwendung des Willens, entweder in Gottes Liebe oder in Gottes Zorn, und welches geschieht bei Zeiten des Leibes.*

То поседиље, да опредељење човека ка спасењу, па и само спасење има да се збуде још у овом животу, то руши мит о страшном суду и поставља темељ за етику на основи организације најличнијих човекових сила, његових творачких сила. Отуда закључак Бердијева: да највиша мета човекових напора не може бити идеал казни и награда у оном свету, идеал леве и десне стране престола Божјег, него има да се збуде искупљење целог света, препород сваког бића, и све то не кроз етику законâ и покоравања, него кроз љубав, Божју и човекову љубав за савршену личност, за лепоту добра у личности.

Порекло расцепа добро - зло тумачи Бердијев с помоћу мита о прегрешењу, али сводећи мит на симбол јабуке, Еве и Адама, а уносећи у мит као смисао: тренутак преокрета у развоју човечје свести. Претходно стање, рајско стање, то је несвесно стање, несвесна хармонија човека са ~~васећеном~~. Ново стање пак значи: сазнање, осложавање и отежавање живота, борбу ка добру кроз процес добро - зло, али са свешћу о процепу кроз који се пролази.

Судари између свесних индивидуалних енергија у човеку, и тамних космичких сила *Ungrund-a* — те сударе приказује Бердијев на свemu што чини саставне делове модерног живота, личног и друштвеног. Ту је питање природе човечје уопште, питање подсвети, питање секса, питање односа појединца према друштву, питање творачких способности човекових које треба да буду одлачивајуће моћи у организацији моралне свести.

Из свих тих посматрања излази да главни услов моралне еволуције лежи у сударима супротности (добро - зло), у сталним унутарњим противречностима у човеку, које настају зато што и сваки случај у животу представља извесну скривену противречност двога. Бердијев је то формулисао поставком: да сваку моралну борбу човекову отежава нарочито околност што постоји борба не само између добра и зла, него и између разних врсти добра у противречности. Другим речима, од случаја до случаја је случај нов, и човеков задатак други, ~~и~~ некако изворан, који тражи да човек, мимо сваку емпирерију, увек новом организацијом снага одређује вредности и бира међу поступцима.

Бердијев прелази ~~поступцима~~ на поређење разних етика. У крајњем резултату је доказао да етика законâ не одговара човечјем позиву. Ту етику суочава Бердијев са етиком милости Божје, па најзад са етиком

чудима
творачких моћи у човеку, то јест, са етиком ~~субстанције~~ човечје природе мимо законâ и догми, само кроз љубав; без покорности пред заповешћу биши добар, само кроз спиритуални рад творачких сила које се руководе љубављу за савршenu личност.

Ако смо добро разумели, учење, и јерес Бердјајева своде се на двоје: прво, одбацивање ~~сабвима~~ митова, односно увлачење скривеног смисла тих митова у живот, у живот с ове стране; и друго, чишћење оног што је Христово у хришћанству од ~~иј~~ Старог завета. Нису битне ствар дисципливиске способности човека, него оригиналност његових креативних религиозних осећаја.

Ортодоксни хришћански читаоци ће ову књигу Бердјајева преистрати можда са чуђењем, ~~и~~ и са збуњењом. Устаће у њима плодан сукоб између противречности, баш као и у Бердјајеву, у чијој етици има и дословног црквеног хришћанства, и једна сасвим лична мистична спиритуалност. Уосталом, и Нови завет је већ пун плодних противречности од којих настају борбе, и напредује усавршењем. На много места се каже, или даје осетити: да закони нису пут спасења. Човек је лично спиритуалан пре и после сваке одређене и освештане религије. Зна се то можда најбоље по том што сви ми и најсмелију спиритуалну теорију пре и лакше тврдимо него што је одричемо. То важи и за Бердјајеву етику креативних снага у човеку.

И. С.

MIŠKO KRAJEC: PESEM CESTE

Словенском Крајином назваше покрајину између Панонске низије и реке Муре. Пошто се, посматрана из Словеније, ова покрајина налази с ове стране, тј. преко Муре, неки је назваше и Прекмурјем (чији ми се и као аналогију Међумурју). Ипак, проблем ни до данас није решен и баш у последње време врло се често потеже питање оправданости једног и другог назива, иако народ који живи у тој покрајини, а то треба да је од одлучујућег значаја у сличним случајевима, своју земљу никад није називао Прекмурјем. Словенска је Крајина, данас, најпериферија област словеначке земље у границама наше државе која је тек после ослобођења дошла у директнији и интимнији додир са словеначком народном као и културном целином. Покрајина заправо прилично отскоче од карактеристичних арапијско-словеначких крајева. Мириј Панонске низије у Словеначкој је Крајини већ врло осетан. Народ је већим делом сиромашан. До пре петнаест година, у бавој Аустроугарској, тлачили су га мађарски велепоседници и грофови који су били власници већег дела словенско-крајинске земље, док је словеначки народ у тим крајевима или аргатовао њима или се, услед економске потештености и немаштине селио у градове као слуга или сезонски радник, или бежао, за првим хлебом, и даље у Немачку, у Америку. После деобе грофовских и велепоседничких имања, услед аграрне реформе, народ је стекао земљу, али га исисавају у великој мери Јевреји -- трговци. Просветно-културно народ Словенске Крајине